

ДРАГАН ВОЈИНОВИЋ

ОДРАЗ САМОСВИЈЕСТИ НАРОДА ЦРНЕ ГОРЕ НА МАСОВНОСТ И СНАГУ ТРИНАЕСТОЈУЛСКИХ УСТАНИЧКИХ АКЦИЈА 1941. ГОДИНЕ

Тринаестојулске устаничке акције 1941. године, према својој снази и масовности, представљају јединствен слијед низа догађања. У периоду када се човјек и његов свијет налазе под стегамa фашизма, у напону своје моћи, на територији Црне Горе отпочео је свенародни устанак. Чинилац, који Тринаестојулски устанак представља специфичним, утискује му посебан дах и додаје особени карактер, јесте масовно ступање народа Црне Горе у устаничке акције. Велико учешће широких слојева народа у борбеним акцијама 13. јула 1941. године, претходно извршене политичке припреме међу широким дијеловима народа, висока исполитизованост Црногораца и тачно представљени садржаји са циљевима оружаних дејстава, чине снагу Тринаестојулског устанка. У Тринаестојулском устанку, почетним устаничким дејствима, учешће (с обзиром на однос човјека с овог тла према незамјенљивим вриједностима, без којих је живљење непотпуно и губи смисао, као што су слобода, национални идентитет, самобит) узимају широки слојеви друштва, без обзира на политичку припадност, погледе или оријентацију, класну и социјалну страну. Прве реакције, ступање у устаничке борбе против италијанског окупатора без обзира на ток збивања који слиједи у наредним периодима, чине — суштаствену поставку човјека ове покрајине према завојевачу.

Масовност оружаних акција у Тринаестојулском устанку је одраз самосвијести народа Црне Горе, суштинске васпостављености својствене, бивству — етноса, који има истанчан и развијен однос према своме свијету — историји и друштву.

Придавање вриједности суштинским одређењима човјека, живота и духа, снажне Тринаестојулске устаничке борбе 1941. године, против италијанског окупатора, одраз су рада самосвијести као одређења које говори о првотном, правилно сазданом

бивству, „зрелости“ народа Црне Горе, (за борбу, устанак, државност, слободу) итд.

Тринаестојулски устанак кроз самосвијест народа Црне Горе представља обичан догађај. Према законитости историјског кретања — циклуса навелико важећег за простор Црне Горе, борбене акције, Тринаестојулски устанак, масовност, „херојски патос“ и снага, јесу догађај, који је био, бива и биће у човјеку, духу и животу Црне Горе.

Масовност оружаних устаничких дејстава током јула 1941. године у Црној Гори налази се у психолошком фактору, (психо-физичкој датости), традиционалном односу Црногораца према борби. Свак у Црној Гори с почетком устаничких борби као да је зазирао од бојазни, да се рат, може завршити без његовог учешћа. У Тринаестојулском устанку учествује 32 000 становника. На територији захваћеној устанком за 4 дана одазвало се 65% војних обвезника, за што је у другим земљама Европе требало знатно више времена.

Масовне устаничке акције покретане су против италијанског окупатора, како је гдје, на територији, појединих срезова, пристизала директива о покретању устаничких дејстава. Оружане акције, са доношењем одлуке о започињању устаничких борби, најприје су изводиле „ударне групе“, „герилски одреди“. Мањим „борбеним одредбама“ масовно су приступали широки слојеви народа. У појединим дијеловима Црне Горе, „герилски одреди“ су прерасли у велике борбене народне масе. Особен однос, установљен непрестаним васпостављањем спрам човјека околне, реалности, историје и друштва, у самосвијести, спиритуу — живљења, подстакнут политичким, пропагандним, организационим дјеловањем у Тринаестојулском устанку, масовно учествује сеоско становништво. Сеоско становништво је сачињавало 80% од укупног броја житеља Црне Горе.

У Тринаестојулском устанку, за 10 дана борбе у масовном наступу, устаници су ослободили шест среских мјеста: Андријевицу, Беране, Колашин, Даниловград, Бијело Поље и Шавник. У руке устаника су прешле варошице Вирпазар, Петровац на Морју, Ријека Црнојевића, Жабљак и Грахово. У Тринаестојулским борбама устаници су потпуно ослободили територије шест срезова (с изузећем муслиманских општина беранског и андријевичког среза). Устаници су током јула 1941. године, посебан успјех постигли, нападом на утврђеног окупатора у беранском и даниловградском срезу. Они су у оба среза заробили 1525 окупаторских војника и заплијенили велике количине наоружања и ратне опреме.

У Тринаестојулском устанку ослобођено је 75% постојеће територије Црне Горе, што уједно представља највећу ослобођену територију на тлу поробљене Европе током јула 1941. године, када се фашизам налазио у експанзији и напону моћи. При масовном наступу, током Тринаестојулског устанка, устаници нијесу успјели од окупатора да преузму више, јакo утврђених

градских насеља — Подгорицу, Цетиње, Никшић и Пљевља. Окупаторске гарнизоне у Никшићу, на Цетињу и Пљевљима, устаници су држали под блокадом. У Тринаестојулском устанку, није ослобођено ни више градова на Црногорском приморју.

Зрело бивство, суштаствена датост етноса, по самосвијести као одређењу пуног, друштвеног и историјског развића, просто, говори о масовности и снази Тринаестојулског устанка, парадоксално, као догађању, с вида филозофије историје, 1912, саме 1941, збивању 2015. године или прије.

Устанак у Црној Гори против италијанског окупатора припремила је КПЈ. Са избијањем првих оружаних акција, становништво се масовно прикључивало герилским одредима. Од малих борбених група, сачињених углавном од чланова КПЈ, СКОЈ-а и симпатизера, образоване су заједно са присталим широким слојевима становништва, крупне устаничке јединице, чеге и батаљони. Умјесто, мањих „тајних“, „изненадних“ оружаних акција против италијанског окупатора, прешло се на фронтални начин борбе. У појединим срезовима, беранском и даниловградском, у Тринаестојулске устаничке борбе укључили су се и сви, што су могли носити оружје. Са добијањем Тринаестојулског устанка на масовности и снази, борбена дејства против италијанског окупатора, кренула су током, супротним од „замишљеног“, како је „планирала“ и била себи представила Комунистичка партија. Са масовним пристајањем широким слојевима народа Црне Горе уз устаничке борбе, током јула 1941. године, руководства КПЈ, Мјесни комитети, чланство и присталице комуниста, нијесу могли битније утицати на усмјеравање и ток устаничких акција, које мјестимице попримају вид — „стихије“. Са одударењем „мањих“, „замишљених“ герилских акција, које су требале да изводе мале, „чврсте“, „дисциплиноване“, добро припремљене борбене групе, МК КПЈ Цетиње, у извјештају упућеном током јула 1941. године Окружном комитету, наводи: „Борба је мимо наше воље добијала фронтални карактер. Такво стање је настало у току прва три дана борбе, нарочито другог и трећег дана, 14. и 15. јула (1941). Видјећи на положајима присуство тако безобличне и недисциплиноване масе, МК је дао директиву за поновно формирање одреда ту на терену...“

КПЈ, није непосредно, покренула широке масе народа Црне Горе у Тринаестојулске устаничке борбе. Комунистичка партија, припреме за устанак, као и дејства која претходе, (ускладиштење, евиденцију и чување наоружања и ратне спреме), спроводи у највећој тајности. За припреме о доношењу „директива“, 9/10. јула 1941. године о покретању устанка против окупатора, знало је само чланство КПЈ, СКОЈ-а, страствени приврженици и њихови симпатизери. Тајне припреме устаничких акција, њихово извођење и сарадња само са дијелом провјерених присталица и симпатизера — сељака, на другој страни, у широком масама становништва, нарочито међу сељаштвом, створило је противљење и револт.

Масовност, снага, велики успјеси, брзо сламање окупационог система власти, на највећем дијелу територије Црне Горе, одраз је самосвијести народа Црне Горе, укоријењене у суштственој васпостављености етноса, духу, традицији поимања и придавању симболике и значења појединим одређењима живљења.

Широке масе народа, по избијању Тринаестојулских устаничких борби, сврстане су у крупне устаничке јединице — војне формације. Устаничке јединице су образоване по угледу на црногорску војску до 1916. године (на племенским и братственичким основима).

Понешено успјесима у борби против италијанског окупатора, становништво се сврстава у устаничке чете и батаљоне. Од 18. јула до 2. августа 1941. године, по срезовима Црне Горе, створене су бројне устаничке јединице. У Пиперима су формиране 3 чете и 1 батаљон; у Беранама су основане 4 чете и 12 устаничких батаљона, од којих је сваки у просјеку бројао по 300 бораца. У шавничком срезу формирана је 1 чета и 6 батаљона, док је на племенском збору на Горањску, 2. августа 1941. године, формиран, жупо-пивски батаљон. У бјелопољском срезу формиране су 3 устаничке чете и 7 батаљона. Бројне устаничке јединице образоване су на територији даниловградског среза. У састав јединица укључивало се све што је било способно за борбу, становништво од 7 до 77 година. Посебни прилив становништва у устаничке редове, чете и батаљоне, испољио се послије поковања окупатора у утврђењу Браниловица. У даниловградском срезу формирано је 7 устаничких батаљона, чији се просјек по јединици кретао од 500 — 600 бораца. У никшићком срезу, основано је 5 устаничких батаљона и већи број устаничких чета. У Бањанима је образовано 8, а Вучијем Долу неколико већих устаничких јединица. На територији андријевачког среза формирање устаничких јединица било је отежано, због дјеловања присталица и јаких приврженика грађанско-буржоаског система, које су се супротстављале дјелатности, идеолошко-политичком и пропагандном раду комуниста. Од устаника, укључених у оружана дејства против окупатора, образоване су 2 чете и 2 вода.

Масовност и снага, Тринаестојулског устанка, исказани кроз величину и бројност устаничких јединица, увјерљив су показатељ, прораде и дејства, самосвијести народа Црне Горе. Велике устаничке јединице, чете и батаљони, вјерно су одређење глобалног историјског кретања, тај одговор — на одређени изазов, без прораде додатних посредних чинилаца идеолошко-политичког, социјалног, пропагандног фактора, који и суштствену датост — самосвијест, разлаже, преузмјерава и каналише другим токовима — токовима приклањања и сарадње са италијанским окупатором, међусобним сатирањем — братоубилачким ратом и другим одређењима, која из таквог склопа, прилика и догађања, произилазе.

Драган Војиновић

ОТРАЖЕНИЕ САМОСОЗНАНИЯ НАРОДА ЧЕРНОГОРИИ НА
МАССОВОСТЬ И МОЩНОСТЬ ПОВСТАНЧЕСКИХ АКЦИЙ 13 ИЮЛЯ
1941 ГОДА

— Р е з ю м е —

Массовость, сила, большие успехи, быстрый слом власти оккупантов и создание больших освобожденных территорий в результате восстания 13 июля 1941 года является отражением самоосознания народа Черногории. Самоосознание, как высшее проявление и, наряду с этим, зрелость определения существа черногорцев, выражается через отношение окружающей реальности человека, истории и общества, и начинает сильно действовать в данном коллективном существе — народе, истории, веках, событиях, находя в восстании 13 июля ответ на поставленный вызов (оккупация и власть империи). Поэтому восстание 13 июля является событием, которое бесчисленное множество раз в своем нарушении порядка общенсторическом и общественном разыгралось в коллективном существе, духе и бытии черногорцев. Особо специфичное понятие существенных определений человека и коллектива — своего этноса, традиций, свободы, самобытности по отношению к чужаку (оккупанту) привело к тому, что в бытии черногорцев выступают на первый план общественные и исторические события в виде массового, мощного, всенародного восстания (13 июля 1941 г.).

В восстании 13 июля 1941 г. в Черногории участвовало около 32000 человек. В военных акциях восставшие захватывали целые гарнизоны оккупантов. Особенным успехом черногорцев была победа над гарнизоном в Беране и Даниловграде, где было взято в плен 1525 оккупационных солдат и большие количества вооружений. За десять дней борьбы восставшие освободили 65% существующей территории Черногории. Свободу получило около 240000 жителей.

Совместное выступление, единство, вопреки политической пестроте, различным ориентациям партий, межвоенным идейно-политическим и классовым разногласиям, является выражением самоосознания черногорцев, как сильное проявление сознания принадлежности к своему этносу. Непосредственно действием фактора партийности, пропаганды, идеологических и классовых факторов объясняется распад самоосознания и переориентация в другое русло, ведущее к междоусобной, братоубийственной войне (трениям) черногорцев, к присоединению к оккупантам и т. д.

